

Gåsanpassad växtodling

Skaraborg Rapport 1_2019
Per Hansson

Hushållnings
sällskapet

Gåsanpassad växtodling

Grågåsens skador på lantbruksgrödor kan i många fall bli betydande för lantbrukare i Hornborgasjöns närhet. Målsättningen med denna sammanställning är att försöka finna vilka odlingsåtgärder som utifrån gåsens val av föda och livscykel gör åkermarken mindre attraktiv och därmed leder till minskade skador. Utgångspunkten är givetvis att lantbrukaren inte skall göra avkall på skörd och lönsamhet. Exempelvis kan det handla om andra tidpunkter och metoder för etablering av vall.

Vid uppstarten av detta arbete samlade Kristian Kroon sex lantbrukare som är verksamma runt Hornborgasjön för ett erfarenhetsutbyte. Gruppens erfarenheter ligger till grund för denna rapport. Utifrån de problemområden som gruppen presenterade tillsammans med de tidpunkter då gässen gör störst skada har denna rapport tagits fram.

Delaktiga i projektet

Rapporten är framtagen av Per Hansson, *Hushållningssällskapet Skaraborg* i samarbete med Kristian Kroon, *Länsstyrelsen* samt Johan Månson, *SLU*.
Fotograf: Kent-Ove Hvass.

Grågåsen – en bakgrund

Grågässen har liksom flera andra europeiska gåsarter ökat i antal de senaste 30–40 åren. I slutet av 1980-talet räknades ungefär 25 000 rastande grågäss i Sverige årligen - att jämföra med de cirka 200 000 som räknades in de senaste åren. Även den häckande populationen har ökat och man räknar med en nästan 2000-procentig ökning, från 1980 till 2012, av antalet häckande individer. Flera faktorer sägs ligga bakom denna ökning. Däribland intensivare jordbruk, minskat jakttryck och mildare vintrar. Under jaktåret 2017/18 uppskattades det att 22 000 grågäss sköts i landet.

Gässen lockas till områden där de kan hitta både våtmarker och jordbruksmark, eftersom dessa områden erbjuder både mat och skydd. Koncentrationer av gäss kring våtmarker leder inte sällan till konflikter mellan naturvård och jordbruk. Våtmarker utgörs ofta av renoverade skyddade områden. Kombinationen av dessa och intilliggande åkermark lockar gäss och omkringliggande åkermark drabbas ofta hårt av bete. Det finns studier som visar att gässen föredrar åkermark jämfört med naturliga gräsmarker, där de historiskt sett har betat. Åkrarna erbjuder mycket mer näringsrik och lättillgänglig föda jämfört

med ogödslade och naturliga gräsmarker. Generellt kan sägas att gässen föredrar späda skott med låg fiberhalt. De skador som rapporteras runt om i landet uppstår främst på spannmål (korn, vete) men även vall. Även andra grödor som ärtväxter och morot rapporteras som skadade av grågäss.

Det ökande antalet gäss och deras aktiva val av åkermark har lett till att skadorna av dem har ökat i landet enligt de ersättningar som betalas ut för skadad gröda. Möjligheten till ersättning för skador orsakade av grågäss har varit undantagen i de flesta län då den inte kategoriserats som fredat vilt. Under 2017 utsågs bland annat Hornborgasjön till ett område som är särskilt utsatt för bete av gäss och där det föreligger särskilda skäl att betala ersättning även för skador orsakade av grågäss. För 2017 finns det av denna anledning inga faktiska siffror på hur stor skada gässen faktiskt orsakar kring Hornborgasjön. Hornborgasjön utgör en ruggningslokal för gässen (gäss kommer från olika delar av Sverige och Europa för att byta fjädrar). Tillsammans med den häckande populationen summerar dessa till 20 000–28 000 grågäss som befinner sig i sjön och dess omgivning mitt under odlingsäsongen.

Grågåsens årscykel kring Hornborgasjön

April	Maj	Juni	Juli	Augusti	September		
Häckande anländer – lågt antal	Få gäss	Ruggande gäss anländer runt den 15 maj.	Ruggning startar andra veckan i juni och pågår i 2–3 veckor	Efter ruggning flyger de ut och betar	Få gäss	Inflöde av rastande gäss	Få gäss

Figur 1. Orange fält innebär stor skaderisk, gul lägre skaderisk, grå ingen skaderisk.

Grågåsens livscykel

Kännedom om grågåsens livscykel under växtodlings-säsongen kan begränsa skador på lantbruksgrödor orsakade av betande gäss. Fält markerade med orange är perioder då risken ökar för stora skador orsakade av grågås. De gulafälten anger perioder då risken för skada inte är lika stor. Under hösten finns det ofta tillgång till spillsäd och gässen är betydligt färre i området.

Grödval

Val av gröda har en stor betydelse för hur stor skada gässen kan komma att orsaka. Det finns många faktorer som påverkar vilka grödor som ska odlas, till exempel växtföljd, jordart, klimat, användningsområde och prisbild. Dessa faktorer kan naturligtvis inte förbises, dock kan ett grödval som lockar gäss innebära stor skada vilket kan leda till att skörden i det närmaste uteblir.

Den till antal största andelen gäss anländer i mitten av maj och föredrar att beta en gröda som är i tidigt utvecklingsstadium, från uppkomst till stråskjutning, där de orsakar stor skada. Skadorna orsakas till största del av betning i tidiga stadium på våren. Skador i höstsäd orsakade av betning på hösten är inte lika omfattande men skall ej förringas. Nedan följer råd kring etableringstidpunkter och grödval för spannmålsgrödor.

Vårsäd

När det gäller vårgrödor är korn den gröda som gässen föredrar till största del, i området kring Hornborgasjön. Havre tenderar att påverkas i avsevärt mindre omfattning. Ärter förefaller vara mest begärliga vid mognad. En tidigt etablerad vårgröda kan vara en framgångsfaktor då den får ett försprång och blir därmed inte lika attraktiv för gässen.

Nedan följer en lista över vårgrödor sorterad efter fallande attraktionskraft. Korn är mest attraktivt och havre minst.

1. Korn
2. Ärter
3. Vårvete
4. Blandsäd
5. Havre

Höstsäd

Runt Hornborgasjön är betestrycket från gås på hösten inte lika omfattande som det är på våren. Orsakerna till det är att antalet gäss är betydligt färre under augusti än vad det är i maj samt att det som regel finns tröskade fält med spillsäd som avlastar i augusti. Till detta skall läggas höstgrödornas längre växtsäsong och därmed bättre förutsättningar att kompensera genom bestockning. Sammantaget innebär detta att skördetappet inte bör bli i samma storleksordning som för vårgrödor.

Höstgrödornas stora fördel är att de på senvåren, då de större mängderna gäss har anlant och störst skada sker, har kommit så långt i sin utveckling, begynnande stråskjutning, att de inte längre är lika attraktiva. Det gäller framför allt de tidiga grödorna som höstråg och höstkorn. Även höstvete bör ha kommit tillräckligt långt i utveckling vid denna tidpunkt för att inte vara lika attraktiv. Valet av höstsäd förefaller inte vara lika utslagsgivande som val av vårgröda.

För att avlasta de höstsådda fälten från betning är det en klar fördel att välja grödor med en tidig skörd till exempel tidigt vårkorn alternativt höstkorn på en viss del av arealen. Dessa fält avlastar då de höstsådda fälten eftersom gässen föredrar spillsäd framför att beta. Denna metod förutsätter att det finns avsättning för fodersäd då de tidiga kornsorterna ej kan säljas som malkorn.

Kring Hornborgasjön finns ingen erfarenhet av att det bland höstgrödorna finns någon gröda som varken lockar eller undviks av gässen. En prioriteringslista kan göras med utveckling på våren som utgångspunkt. Där är höstråg den gröda som bör klara bete bäst då den är tidig och snabbt sträcker på sig. Höstkorn har även det en tidig start men blir inte fullt lika lång.

Prioriteringslista för höstgrödor sett ur perspektivet minskad gåspåverkan.

1. Höstråg
2. Höstkorn
3. Höstraps
4. Höstrågvete
5. Höstvete

Vall

Vallodlingen runt Hornborgasjön är omfattande och skadorna orsakade av gäss blir betydande, enligt lantbrukarnas erfarenheter. Framförallt då vallarna förväntas ligga runt tre år. Gässen orsakar skada både vid etablering då de äter de små plantorna vilket orsakar en dålig valletablering med ojämna vallar som följd, samt under de efterföljande vallåren då vallens utveckling sammanfaller med gässens betesperiod på våren och efter ruggning. Svaga och ojämna vallar tenderar att locka fler gäss eftersom dessa innehåller ytor som gässen lättare kan landa på samt att tillväxten inte är så kraftig. Av vallväxterna föredrar gässen klöver vilket innebär att det till största del återstår gräs i vallarna med en annan grovfoddersammansättning som följd. Ett alternativ till blandvallar är då att odla rena gräsvallar.

Valletablering

Vid etablering av vall vid normalt vårbruk kan gässen göra stor skada på insådden. I området kring Hornborgasjön finns det fog för att fundera på alternativa

etableringsmetoder och tidpunkter. Då vällen planeras att ligga runt tre år är det viktigt att etableringen lyckas. En lyckad etablering av vall ger en kraftig och därmed inte så attraktiv vall. Nedan följer ett antal exempel på alternativa metoder för etablering av vall.

Alternativ 1:

Etablering i renbestånd i sista hälften av juli fram till början av augusti efter till exempel träda, helsädes-skörd av havre/ärt eller tröskning av höstkorn/ tidigt vårkorn. Etablering efter träda får ej ske tidigare än den 15 juli. Vid odling av vårkornet förutsätts tidig etablering på våren. För att undvika betning är det viktigt att jordbearbeta så att spillsäd undviks i den nyetablerade vällen. Med denna metod undviks späd insådd vid det kraftiga betetrycket på våren. Insådden får försprång inför det att de häckande gässen kommer vilka inte är lika många till antalet samt att det vid denna tidpunkt bör finnas fält med spillsäd som avlastar.

Alternativ 2:

Etablering i höstspannmål på hösten undantaget höstkorn. Vallgrödorna får ett försprång i utveckling inför våren tillsammans med en gröda som inte är attraktiv av gässen att beta på våren. Denna metod garanterar inte en säker etablering av klöver samt att höstsäden kan bli för kraftig och missgynna insådden. En något reducerad utsädesmängd av skyddsgrödan rekommenderas.

Alternativ 3:

Etablering i höstspannmål på våren. Denna metod förutsätter en tidig sådd av vallfrö innan höstsäden blir för stor. Företrädesvis görs detta med en såmaskin utrustad med skivbillar, det är viktigt att vallfröet myllas väl. Då höstsäden kommit långt i utveckling på våren bör gässen välja andra fält att beta och därmed skona insådden.

Vallåren

Problemet i vallodlingen är att gässen och korna föredrar samma typ av grovfoder, spätt och smakrikt framför grövre med högre fiberinnehåll. Gässen angriper vallen i början på säsongen och efter skördarna. Den viktigaste framgångsfaktorn i de efterföljande vallåren är att vallarna är täta och i god tillväxt. Detta arbete börjar med en god etablering som tidigare diskuterats. Vidare bör gamla vallar undvikas då de tenderar att bli mer ojämna med luckor i beståndet och tappa i tillväxt vilket i sin tur lockar gässen. Problemet är att vallarna ofta inte kommit tillräckligt långt med tillväxten vid tidpunkten för betning på våren. Därför är det viktigt att vallarna så långt det är möjligt ges bra förutsättningar för en tidig tillväxtstart. Den sista skörden på hösten bör anpassas så att vallen hinner lagra in växtnäring inför vintern tillsammans med att

en sent skördad vall kommer vara mer attraktiv på våren då gässen har lättare att landa där.

Risken för skador upplevs som lika eller större efter andraskörd då det med stor sannolikhet sammanfaller med att de ruggande gässen flyger ut från sjön och börjar beta. Denna skördetidpunkt är inte så påverkbar då tidpunkten för förstaskörd styr tidpunkten för andraskörd. Vid denna tidpunkt finns inte många andra grödor som avlastar vilket förvärrar situationen.

Avledningsåker

För att kunna minska betestrycket från gäss på åkermark måste gässen erbjudas alternativa platser och födokällor. En avledningsåker anläggs därför inte för att gynna gässen och därmed stärka populationen utan för att avlasta övriga fält. Fältets placering och beskaffenhet bör vara så att det inbjuder gässen att landa. Fältet ska alltså inte ligga i en skogskant eller omgärdad av höga häckar/stenmurar. Då kommer gässen inte att våga landa då de inte kan upptäcka en fara lika lätt. Detsamma gäller höjden på grödan, är den för hög har de svårare att upptäcka en fara och grödan är även därmed av sämre kvalitet som föda. Grödan på en avledningsåker måste vara mer attraktiv än den gröda som ska skyddas samt att den skyddsvärda grödan görs mindre attraktiv med hjälp av skrämsel och skyddsjakt.

Problemet som kan uppstå är att de intelligande fälten får en något högre skaderisk från avledningsåker då gässen går ut i de gränsande fälten, vilket borde kunna begränsas med en aktivare skrämsel och jakt i dessa fält så länge gässen inte skräms från avledningsåker.

Avledningsåker i SAM-ansökan

En avledningsåker måste redovisas i SAM-ansökan för att bli berättigad till gårdsstöd. Beroende på vilken gröda som ska odlas på det aktuella fältet kan olika grödkoder användas. När grödan som i detta fall inte odlas i syfte att nå skörd kan ej kompensationsstöd sökas på de aktuella fälten. Detta kan bli ett bekymmer om det finns nötboskap eller får på gården. Nedan följer ett antal scenarier beroende på vilken gröda som är aktuell.

Ekologisk fokusareal

Många lantbrukare måste använda sig av träda för att uppfylla villkoren i förgröningsstödet. Då kan trädan användas som avledningsåker. För att göra fältet attraktivt för gässen bör någon form av vallgräs eller blandning av flera arter, även baljväxter, etablerats inför trädesåret. På trädan får du odla grödor som bidrar till den biologiska mångfalden alternativt fungerar som en fånggröda i syfte att minska utlakning och jordflykt. Vid etablering av en blandning av vall-baljväxter bör andelen baljväxter inte överstiga 10 % för att inte förväxlas med produktion. Det är viktigt att tänka på reglerna för putsning av träda, trädan får ej putsas under perioden 1 mars till den 30 juni. I de fall träda används som avledningsåker bör det vara av stor betydelse att den putsas den 1 juli då den avlastar de nyskördade vallarna. En bevuxen träda har flera fördelar ur ett växtodlingsperspektiv. Dels konkurrerar grödan med ogräs, gärna i kombination med en putsning dels bidrar grödan till bättre jordstruktur och minskat växtnäringsläckage. Grödkoden för träda är 60.

Befintlig vall – inga djur

I de fall då en befintlig vall skall användas som avledningsåker och det inte finns nötboskap eller får registrerade i SAM-ansökan kan grödkod 50 för vall användas. Fördelen med att använda grödkod 50 är att du är fri att putsa eller skörda fältet när du vill under säsongen. Tänk på att inte kryssa i rutan för kompensationsstöd.

Befintlig vall – djur finns på gården

I detta scenarie bör grödkoden för annan gröda anges i ansökan (grödkod 88) där viltåker väljs. Det största skälet till det är att du inte får undanhålla foderareal i SAM-ansökan.

Spannmålsgröda på avledningsåker

När korn eller andra spannmålsgrödor odlas på avledningsåkrar kan två grödkoder användas. Antingen grödkoden för den aktuella grödan (korn grödkod 2) alternativt övrig odling på åkermark (grödkod 88) med valet viltåker. Är valet av grödkod den aktuella grödans, till exempel korn, får ej kompensationsstöd sökas på det aktuella fältet.

Miljöstöd

Miljöstöden kan i område med kompensationsstöd utgöras av minskat kväveläckage och ekologisk odling. När det gäller minskat kväveläckage bör inte fånggröda anges då risken är stor att gässen kommer att äta upp fånggrödan, vårplöjning kan däremot sökas. För de fält som finns i åtagande för ekologiskodling bör träda alternativt viltåker användas som grödkod om inte grödan på avledningsåkern kommer att skördas.

Förlorade stöd

De stöd som kan komma att förloras på en avledningsåker är uteblivet kompensationsstöd samt ekologisk odling. Värdet på dessa är 600 kr för kompensationsstödet samt 1500 kr för ekologisk odling.

Lähäcker

Gässen undviker att landa där sikten är begränsad. På stora fält skulle någon form av avgränsning minska inflygningen av gäss. Denna avgränsning kan bestå av perenna växter/buskar alternativt ettåriga högväxande växter. Problemet med ettåriga växter är att de troligen ej nått tillräcklig höjd vid den första inflygningen av gäss. Här kan ett system där de står kvar efterföljande år för att sedan brukas ned vara möjligt. Exempel på sådana växter kan vara solros och hampa. Dessa barriärer eller lähäcker innebär andra fördelar då ger ett naturligt skydd för fältvilt och födoplatser för pollinerare. En lähäck ökar möjligheten för lyckad gåsjakt då jägaren får naturliga skydd och gömslen. Detta gäller även jaktvärdet på övrigt småvilt och fältfågel. Nackdelen är naturligtvis att dessa barriärer utgör odlingshinder vid brukningen av fältet. Fördelen med en lähäck som inte består av perenner är att den kan brukas upp och placeras där det ett enskilt år passar bättre.

KUNSKAP FÖR LANDETS FRAMTID

Hushållningssällskapet Skaraborg

Järnvägsgatan 18, 532 30 Skara | Telefon 0511-248 00 | www.hushallningssallskapet.se

Vi har kompetens inom lantbruk, landsbygd och miljö. Vi bedriver försöks- och utvecklingsverksamhet vilket bidrar till att vi alltid kan ge våra kunder den senaste kunskapen. Vår rådgivning är fristående, det vill säga helt fri från kommersiella och partipolitiska intressen.

Hushållnings
sällskapet

